

Hnutí DUHA
Friends of the Earth Czech Republic

VAŠE NOVÁ CHEMIČKA BUDE STÁT TADY

(Ale do toho vám nic není)

Pokud vám chtějí za domem stavět chemičku či dálnici, máte právo se k projektu vyjádřit. Plánuje-li některá společnost za obcí velkolom nebo skládku odpadků, musí se úřady na názor zeptat rovněž místních lidí. Zákon také každému zaručuje nárok vědět, které toxické látky úředníci povolili vypouštět továrně či elektrárně v sousedství. Někteří poslanci ale prosazují, aby tato občanská práva byla ze zákona vyškrtána.

Martin Synek

Spor o megadrůbežárny na Domažlicku skončil dohodou

Společnost Česká drůbež chtěla na Domažlicku postavit tři velkodrůbežárny pro 1,8 milionu slepic. Proměnilo by se tím v okrese nejvyšší koncentrací drůbeže ve střední Evropě. Stovky tun exhalací jedovatého amoniaku a desetitisíce tun trusu ročně i prokázané zvýšení alergií kolem podobných provozů v Německu vyvolalo odpor v okolních obcích a mezi místními lékaři. Martin Synek s dalšími místními lidmi založili občanské sdružení, které se spolu s postiženými obcemi snažilo stavbám zabránit.

Právo občanských sdružení vystupovat ve správních řízeních a mluvit do projektu nakonec paradoxně umožnilo, aby se obě strany dohodly. Drůbežářská společnost několik let nesmlouvavě prosazovala svou. Snažila se lidi prostě obejít. Potom ale pochopila, že se s nimi musí domluvit. Proto přistoupila na kompromis: kapacita velkochovů se sníží na třetinu a kolem nich vyrostou terénní úpravy a nová zeleň, aby se omezilo znečištění v okolních obcích. Místní občané by byli raději, kdyby se stavbu podařilo zastavit úplně. „Dali jsme přednost vrabci v hrsti a s Českou drůbeží se dohodli,“ říká Martin Synek. Nebyť práva občanů účastnit se řízení, nemusela druhá strana sporu na zájmy okolních obcí a názor jejich obyvatel vůbec brát zřetel.

Občanská práva

Velké projekty, které ovlivní místní život, stát musí podrobit nezávaznému ekologickému posouzení [1]. Součástí této procedury je také povinnost vyslechnout názory občanů. Lidé mají zároveň právo založit si občanské sdružení, které je zastupuje při povolovacím řízení, vyjadřuje se k plánům a může se odvolat proti rozhodnutí [2]. A za třetí podle nového zákona budou mít nárok vědět, které nebezpečné látky a v jakém množství továrna v sousedství vypouští do řeky či vzduchu [3].

Hlavní argument ve prospěch těchto občanských práv zní banálně: takto prostě vypadá demokracie. Není možné, aby úředníci dělali rozhodnutí, která se bezprostředně týkají každodenního života místních lidí, za zavřenými dveřmi svých kanceláří. Projednání se nemůže omezit pouze na společnost, jež o povolení usiluje, a úřad, který o něm rozhoduje.

Obce, místní občané, jejich sdružení a další veřejnost musí mít v demokratické diskusi o projektu stejná práva – týká se jich stejně jako firmy, která bude třeba továrnu nebo skládku provozovat. Možnost vyjadřovat se ke svému okolí je přirozenou součástí kvality každodenního života. Když úředníci rozhodnou, může ta strana, která neuspěla, požádat vyšší úřad o přezkoumání jejich verdiktu. Znovu se na stůl položí důvody pro i proti či návrhy na úpravu projektu, znovu jsou zváženy. Bylo by nespravedlivé, kdyby bez ohledu na přesvědčivost svých argumentů jedna strana v debatě tuto příležitost měla a druhá nikoliv.

Samozřejmě to neznamená, že občané mohou o stavbě chemičky, elektrárny nebo letiště rozhodovat. Tato pravomoc v demokratické společnosti připadá výhradně voleným politikům a nezávislým úředníkům. Práva veřejnosti se omezují na vyjadřování se k záměru a účast na jednáních. Nikdo pochopitelně nemůže mít právo veta.

Skutečně sporných případů přitom není mnoho. Z projektů, které byly v letech 1992–2001 podrobeny ekologickému posouzení, pouhá 2 % dostala záporné stanovisko ministerstva životního prostředí nebo krajského úřadu [4].

Pragmatické přínosy

Ale vedle argumentu demokracií jsou pro občanská práva při rozhodování o elektrárnách, skládkách, velkolomech, dálnicích a podobných projektech rovněž pragmatické důvody.

Především otevřené projednávání někdy prostě zabráni špatnému rozhodnutí. České úřady, příznivci si to, ledaskdy nepracují příliš kvalitně. Nebyť práva místních občanů odvolat se proti rozhodnutí okresních úředníků, na okraji chráněné krajinné oblasti v Českém krasu by dnes stála

kontroverzní megacementárna, se kterou většina veřejnosti i politiků nesouhlasila. Možnost požádat vyšší instanci o přezkoumání také zajišťuje, že úřady nesou za své konání odpovědnost a nemohou se schovat za neodvolatelnost vydaného verdiktu.

Navíc tak projekty získají legitimitu v očích místních občanů. Lidé jsou samozřejmě citliví na velké stavby v sousedství svého domova. Velké ekologické organizace, jako je Hnutí DUHA, s profesionálními pracovníky a odborným zázemím si vždy najdou příležitost se k záměru vyjádřit. Ale to neplatí pro okolní obyvatele, kteří jsou víceméně bezmocní. Pokud se úředníci s provozovatelem na projektu dohodnou za zavřenými dveřmi svých kanceláří a neprojednávají jej s veřejností, sotva získá větší podporu. Sebevědomí občané, kteří jsou při rozhodování respektováni jako partneři, k němu budou mít daleko větší důvěru, než kdyby měli dojem, že se s nimi zametá. Důkladná debata o záměru včetně práva účastnit se oficiálního projednávání proto přináší prospěch všem stranám.

Představuje také příležitost dohodnout se na řešení přijatelném pro obě strany. Představy průmyslové společnosti nebo třeba provozovatele velkodrůbežárny mohou být často odlišné od toho, na co by okolní občané byli ochotni přistoupit. Společné projednávání tedy předchází konfliktům a umožňuje dohodu.

Někdy může být debata s občany přínosná i pro zadavatele projektu. Třeba paměť místních obyvatel je často lepším zdrojem informací o nebezpečí povodní než sebelepší oficiální vymezení záplavových zón.

Otevřenost proti korupci

A konečně otevřené projednávání je lékem na korupci. Čím méně občané do rozhodování vidí, čím méně práv na úřadech mají a čím méně se mohou jednání účastnit, tím větší je riziko uplácení.

Některé úřady jsou v otevřenosti skutečně důsledné. Například ústecký krajský úřad na svých internetových stránkách zveřejňuje veškerá vyjádření v povolovacích řízeních, která vede.

Pomalé rozhodování?

Proti právu občanů účastnit se projednávání velkých projektů se někdy vznáší námitka: schvalování důležitých staveb se tím může zpomalit. To samozřejmě v některých případech může být pravda.

Za prvé je však pochybné, nakolik je tento argument rozhodující. Ano, v demokracii se rozhoduje pomaleji než

Miroslav Šimonek

Miroslav Šimonek a sousedé z Postřelné

Vesnice Postřelná se táhne vysoko do svahu kopce Tlustce na Českolipsku. Záměr těžební společnosti rozemlít velkou část kuželovitého čedičového vrchu na štěrk se proto Miroslava Šimonka a jeho sousedů bezprostředně týká. Těžební společnost svůj kamenolom prosazuje bez ohledu na záporné stanovisko místní radnice a navzdory nepříznivému výsledku ekologických posouzení.

Pan Šimonek proto s dalšími místními lidmi založil občanské sdružení. V diskusi, zda těžbu povolit, nebo ne, mají stejné postavení jako provozovatel kamenolomu. Stejně jako on se mohou k návrhu a postupu úředníků vyjadřovat, stejně jako on také mohou vyšší úřad požádat o přezkoumání rozhodnutí. Poté, co báňský úřad nedbal na stanovisko radnice, ani na upozornění ministerstva životního prostředí, že povolení těžby by zřejmě bylo porušením zákona, zůstala občanská sdružení vlastně už posledním, kdo může do projektu oficiálně mluvit. „Pouze díky tomu, že jsme se mohli registrovat jako sdružení, se můžeme k lomu vyjadřovat a ovlivňovat jej,“ říká Miroslav Šimonek.

v autoritativním zřízení. Pokud chceme, aby úředníci projekt věcně, férově a se zájmem o názory občanů posoudili, zabere jim to prostě více času než bleskové schválení za zavřenými dveřmi.

Za druhé za zdržení většinou nemůže otevřené rozhodování, nýbrž špatná práce úřadů. Dobrým příkladem je dálnice D11 z Prahy na Hradec Králové, která má vést přes národní přírodní rezervaci v Libickém luhu [5]. Schvalování této stavby trvá už čtyři roky. Přitom při dodržení zákonem stanovených lhůt by nemělo přesáhnout rok – včetně všech odvolání místních občanů a přezkoumání vyšší instancí. Nymburský okresní úřad ale takovým způsobem porušoval zákon, že se projednávání protáhlo. Podobně územní řízení pro dálnici D8 přes České středohoří trvalo šest let. Ovšem pokud sečteme dobu, která byla zapotřebí k vyřízení veškerých námitek a odvolání, dostaneme se pouze k jednomu roku a třem měsícům. První čtyři roky občanská sdružení v řízení dokonce vůbec nefigurovala. Také povolování stavby v chráněné krajinné oblasti zabralo skoro šest let: ovšem podíl činnosti ekologických organizací z toho činil nanejvýš 8 měsíců. Jenomže ministerstvo v rozporu se zákonem strávilo neuvěřitelné tři a půl roku jenom sbíráním podkladů.

Za třetí viníkem je často neochota stavebních, těžebních a dalších společností bavit se o řešení přijatelném pro obě strany. Za každou cenu prosazují své plány. Dobrým příkladem jsou opět dálnice. Například Ředitelství silnic a dálnic veřejně výslovně odmítlo třeba jen jednat s druhou stranou o kompromisním řešení dálnice D11 [6].

Lepší než se vzdávat demokratických práv je proto změnit často skandálně špatnou práci úředníků.

Seškrtná občanská práva

Občanská práva u nás ale nejsou samozřejmostí. Několik poslanců se už vícekrát pokusilo vyškrtnout veřejnost z povolovacích řízení – ve všech případech se ovšem setkali s neúspěchem. Naposledy v říjnu 2003 parlament odmítl návrh poslance Ladislava Skopala, aby se občané nemohli vyjadřovat k povolování nejrůznějších velkých projektů ve svém sousedství.

Více práv občanům

Navíc u nás doposud neexistují práva, která jsou v jiných zemích samozřejmostí. Například se u nás podle atomového zákona nemohou postižené obce, občané a dokonce ani majitelé sousedních pozemků účastnit projednávání úložišť radioaktivních odpadů nebo nových jaderných reaktorů.

Omyly o občanských právech

Diskusi o občanských právech komplikuje velké množství nedorozumění, omylů a mýtů. Alespoň ty nejdůležitější zaslouží uvést na pravou míru [7].

Námítka: Občané někdy prosazují nesprávná rozhodnutí

Demokracie spočívá v tom, že různí lidé mají odlišné názory. Někteří místní občané si nemyslí totéž jako úřady nebo politici. Měli by mít právo své stanovisko říci. Pokud se mylí, úřad prostě jejich výhradu zamítne.

Námítka: Nikým nezvolená sdružení přece nemohou rozhodovat

Rozhodují politici a jimi jmenovaní úředníci. Občané rozhodovat nemohou – stejně jako nemůže rozhodovat třeba společnost, která projekt navrhuje. Obě strany se k záměru pouze vyjadřují.

Námítka: Občané mohou rozhodování donekonečna zdržovat námitkami a žalobami

Zákon stanoví přesné lhůty, které musí úřady dodržet. Námitky, připomínky ani žaloby (pokud nehrozí závažná újma na majetku žadatele) nemají takzvaný odkladný účinek ani nemohou vést k zastavení povolovacího řízení. Uspějí pouze v případě, že občané mají pravdu: ale v takovém případě je přece správně, že uspějí. Pokud pravdu nemají, úřad či soud je prostě zamítne.

Námítka: Pár lidí si může založit občanské sdružení a blokovat všechny stavby po republice

Za prvé nemůže a za druhé neblokuje. Občané mohou podat námitky, případně požádat o přezkoumání špatného rozhodnutí. Úřad musí všechny námitky či odvolání ve stanovené lhůtě vyřídit. Tím prostor pro občany končí. Navíc průzkum Ekologického právního servisu ukázal, že většina vyjádření občanských sdružení ve skutečnosti bývá kladná nebo neutrální.

Námítka: Pod rouškou běžných občanů někdy vystupují konkurenční komerční zájmy

Tato výhrada se od politiků, kteří požadují seškrtnat práva občanů, občas ozývá. Za prvé ještě nikdo nikdy neukázal na žádný konkrétní příklad. Za druhé by to ani tak nebyl argument pro vyloučení veřejnosti, ale pro zavedení pojistky, která by něčemu podobnému zabránila. Jinak bychom mohli tvrdit, že je potřeba zrušit volby, protože někteří poslanci mohou být uplacení.

Prameny:

- [1] zákon č. 244/92 Sb., o posuzování vlivů na životní prostředí, v platném znění
- [2] zákon č. 114/92 Sb., o ochraně přírody a krajiny, v platném znění
- [3] zákon č. 76/2002 Sb., o integrované prevenci a o omezování znečištění, o integrovaném rejstříku znečišťování a o změně některých zákonů (zákon o integrované prevenci)
- [4] Zpráva o životním prostředí České republiky v roce 2001, Ministerstvo životního prostředí, Praha 2002
- [5] Ekologický právní servis: Spor o trasu dálnice D11, www.eps.cz/php/index.php?cat=prip&art=d11, 5. 12. 2003
- [6] Kolínský deník 3. 12. 2003
- [7] s využitím materiálu Ekologického právního servisu: Dohnal, V.: Mýty o účasti veřejnosti, www.eps.cz/php/index.php?cat=dok&art=dok-view&x=155768, 5. 12. 2003

Vydání umožnila laskavá podpora
Nadace Open Society Fund Praha

Vojtěch Kotecký, prosinec 2003
Vydalo Hnutí DUHA

Hnutí DUHA
Friends of the Earth Czech Republic

A › Bratislavská 31, 602 00 Brno
T › 545 214 431
F › 545 214 429
E › info@hnutiduha.cz
www.hnutiduha.cz

Podpořte prosím práci Hnutí DUHA.

Hnutí DUHA prosazuje demokratické právo občanů vyjadřovat se k velkým stavbám ve svém sousedství. Naše práce se neobejde bez pomoci lidí, jako jste Vy: více na www.hnutiduha.cz/podpora.
Číslo účtu 1348492389/0800.

Česká veřejnost chce žít ve zdravějším a čistějším prostředí. Hnutí DUHA proto navrhuje řešení ekologických problémů, jež přinesou konkrétní prospěch pro kvalitu života každého z nás. Úspěšně prosazuje účinná a realistická opatření, která omezí znečištění vzduchu a řek i produkci odpadů, umožní zachovat pestrou krajinu, snížit kontaminaci potravin a vody toxickými látkami či předejít globálním změnám klimatu. Naše práce zahrnuje jednání s úřady a politiky, přípravu zákonů, kontrolu průmyslových firem, rady zákazníkům a domácnostem, výzkum, vzdělávání, právní kroky i spolupráci s obcemi. Hnutí DUHA působí na celostátní, místní i mezinárodní úrovni. Je českým zástupcem Friends of the Earth International, největšího světového sdružení ekologických organizací.